

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
МЕЛІТОПОЛЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ БОГДАНА ХМЕЛЬНИЦЬКОГО
ЛАБОРАТОРІЯ ФІЛОЛОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

МОВА. СВІДОМІСТЬ. КОНЦЕПТ

Збірник наукових статей

Випуск 10

Мелітополь, 2020

УДК 81'1(08)
ББК 80
М 74

Затверджено Вченою радою Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького (протокол № 7 від 24 червня 2010 р.).

Рецензенти:

Габідулліна А. Р., *д-р філол. наук, проф.*

Дербеньова Л. В., *д-р філол. наук, проф.*

Білоусенко П. І., *д-р. філол. наук, проф.*

Редакційна колегія:

Солоненко А. М., *д-р. біол. наук, проф.*

Гармаш О. Л. – *д-р філол. наук, доц.*

Коноваленко Т. В., *канд. пед. наук, проф.*

Митяй З. О., *канд. філол. наук, доц.*

Сіроштан Т.В., *канд. філол. наук, доц.*

Хомчак О. Г., *канд. філол. наук, доц.*

М 74 Мова. Свідомість. Концепт: зб. наук. статей / відп. ред. О. Г. Хомчак. – Мелітополь: ФОП Однорог Т.В., 2020. – Вип. 10. – 191 с.

ISBN 978-617-7823-15-4

До збірника ввійшли наукові праці, присвячені актуальним питанням філології. Дослідники різних фахових рівнів ставлять і розв'язують проблеми широкого наукового діапазону. Основні положення статей були обговорені на IX Міжнародній науковій конференції «Концептуальні проблеми функціонування мови в полікультурному просторі» (31 березня 2020 року) в Мелітопольському державному педагогічному університеті імені Богдана Хмельницького.

Збірник призначений для фахівців і широкого кола читачів, що цікавляться актуальними проблемами філології.

Відповідальність за достовірність та оригінальність поданих матеріалів (фактів, цитат, прізвищ, імен, результатів досліджень тощо) покладається на авторів.

УДК 81'1(08)
© Хомчак О.Г., відп. ред., 2020

ЗМІСТ

КОМУНІКАТИВНО-ФУНКЦІОНАЛЬНІ АСПЕКТИ МОВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В ПОЛІЕТНІЧНОМУ СЕРЕДОВИЩІ

<i>Біда С. Ю.</i> НІМЕЦЬКА ЕМОТИВНА ФРАЗЕОЛОГІЯ У МОВІ ТА ТЕКСТІ.....	7
<i>Гапєєва І. М.</i> МОДЕЛЬ МОВИ АБО МЕТАМОДЕЛЬ У НЕЙРОЛІНГВІСТИЧНОМУ ПРОГРАМУВАННІ	10
<i>Єрмоленко С. І., Грушкіна Ю. Ю.</i> СВОЄРІДНІСТЬ ПОРІВНЯЛЬНИХ КОНСТРУКЦІЙ У ПРОЗІ ЮРІЯ АНДРУХОВИЧА.....	16
<i>Єрмоленко С. І., Качмар В. С.</i> КАТЕГОРІЯ ЗАПЕРЕЧЕННЯ З ЕСТЕТИЧНОГО БОКУ В СУЧАСНИХ УКРАЇНСЬКИХ ТВОРАХ.....	19
<i>Зайцева О., Денисенко Н. В.</i> АФОРИЗМИ ТА ЇХ ХАРАКТЕРИСТИКА.....	23
<i>Кірсанова С., Денисенко Н. В.</i> ПИТАННЯ ГЕНДЕРНИХ СТЕРЕОТИПІВ В АНГЛОМОВНОМУ СУСПІЛЬСТВІ	26
<i>Колєва К.</i> СЛАДКО ЛИ Е ЗА БЪЛГАРИНА СЛАДКОТО	29
<i>Коноваленко Т. В., Семікін М. О.</i> ІСТОРІЯ ФУНКЦІОНУВАННЯ АБРЕВІАЦІЇ В СУЧАСНІЙ АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ	34
<i>Лохматова С., Ровненко К.</i> ЯВИЩА ПОЛІМОТИВАЦІЇ В СИСТЕМІ ЗАСОБІВ СЛОВОТВОРУ	37
<i>Митяй З. О., Куриш А. В.</i> МОВНІ ОДИНИЦІ З ОЦІННОЮ СЕМАНТИКОЮ В СТРУКТУРІ ХУДОЖНЬОГО ПОЛОТНА	41
<i>Сіроштан Т. В., Батура П. В.</i> ЛЕКСИКО-СТИЛІСТИЧНІ ЗАСОБИ ХУДОЖНЬОЇ ВИРАЗНОСТІ РОМАНІВ ВОЛОДИМИРА ЛИСА.....	44
<i>Сіроштан Т. В., Москаленко С. О.</i> СТИЛІСТИЧНИЙ СИНТАКСИС УКРАЇНСЬКОЇ МАЛОЇ ПРОЗИ ХХ СТ	48
<i>Надольська Ю. А., Чуприна А. О.</i> КУЛЬТУРНО-МОВНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ ПРИСЛІВ'ЇВ ТА АФОРИЗМІВ У НІМЕЦЬКІЙ ТА УКРАЇНСЬКІЙ МОВАХ	52

КОНЦЕПТОСФЕРА ТА МОВНА КАРТИНА СВІТУ

<i>Борт І. М., Насалевич Т. В.</i> INTERNET COMMUNICATION GENRES.....	58
---	----

ІСТОРІЯ ФУНКЦІОНУВАННЯ АБРЕВІАЦІЇ В СУЧАСНІЙ АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ

Абревіатура в різних видах записаної мови так само стара, як сама письмова мова. Абревіація (від лат. *Abbrevio* – скорочую) веде свою історію від шумерів, чия писемність вважається першою з зареєстрованих на Землі (IV ст. до н. е.). Сам термін *ellipse*, що означає упушення, пропуск, був створений і використовувався в риториках і граматиках Стародавньої Греції у II-III ст. до н. е. поряд з шумерським. Під цим терміном малося на увазі скорочення засобів мовного вираження, особливо в структурі речення, стислість якого в порівнянні з повним або логічно правильним представляла собою незакінченість або стислість.

З плином часу тип і структура скорочуваних одиниць в англійській мові, способи скорочення і специфіка оформлення абревіатур, сфера функціонування абревіатур, а також причини їх появи змінювалися, що призводило, в свою чергу, до зміни одного етапу в розвитку абревіації іншим.

Різні типи абревіатур зустрічаються в римському листі, де особливо широке поширення абревіація отримала з початком нового тисячоліття: римські юристи, наприклад, так часто вдавалися до скорочення слів, що були складені спеціальні списки скорочень (*Notae iuris*), які дійшли згодом до Середньовіччя. Англійське слово *round*, що позначається графічно £, походить від латинського слова *libra*, а *pence*, що позначається d, - від латинського слова *denarius*.

Крім того, багато латинських скорочень увійшли в англійську мову, в якій вони є найдавнішою групою абревіатур. Їх специфікою є те, що найчастіше вони вимовляються як їх англійські еквіваленти: *e.g.* - *For example (Latin - exempli gratia)*; *a.m.* - *In the morning (ante meridiem)*; *p.m.* - *In the afternoon (post meridiem)*; *i.e.* - *That is (id est)*. В деяких випадках ініціали букв вимовляються, наприклад: *a.m.* [*ei 'em*], *p.m.* [*pi: 'em*]; в таких випадках дані скорочення можна назвати графічними ініціальними абревіатурами [1].

З введенням книгодрукування в XV ст. англійська мова отримує додатковий імпульс для свого подальшого розвитку: закріплюється і впорядковується орфографія, відбуваються зміни у вимові, морфології, граматиці.

У XV ст. в Європі були зроблені перші спроби створити списки скорочень, найбільш раннім з них був знаменитий *Modus Legendi Abbreviature* [2, с. 100]. Він складався з 38 аркушів, на яких розміщувалося 277 різного виду символів, а також графічних та лексичних скорочень, наприклад, таких, як *gle* - *generale*; *nobc* - *nobiscum*.

До середини XVI ст. гостро постає питання про нормалізацію літературної мови. У 1568 р. в своїх роботах Т. Сміт і Дж. Харт намагаються впорядкувати орфографію; письменники і критики ведуть дискусії про мовну норму, а прихильники пуризму виступають за обмеження народного слововживання рамками розмовної мови і стурбовані тією легкістю, з якою створюються нові слова. Уже 1589 р. Дж. Путтегем в книзі *The Art of English Poesy* («Мистецтво англійської поезії») закликає вважати зразковою мову королівського двору. Однак новоутворення розмовної мови активно

проникають в «вищі сфери». Не випадково скорочення *cit* - *citizen*, вперше зареєстроване в 1641 р., набуло широкого поширення саме в придворних колах за часів Реставрації Стюардів. У 1660-1700-х рр. з'являються слова *miss* - *mistress*; *mob* - *mobile* *vuigus*; *hack* - *hackney*.

Поступово абрєвіація втрачає соціальне маркування і стає звичайним явищем у всіх сферах життя і громадських колах. Вже за часів королеви Анни (1702-1714) захоплення абрєвіацією стало настільки сильним, що Дж. Свіфт навіть написав нарис *Taller*, в якому висловлює тривогу з приводу постійного засмічення англійської мови скороченнями.

Скорочення і неологізми піддавалися нападкам пуристів на всьому протязі XVIII-XIX ст., що свідчить про значну кількість та інтенсивність використання таких одиниць у мовленні. У 1745 р. в Європі було видано *Lexicon Diplomaticum* (Автор Walther, 459 скорочень), в 1775 р. - *Manuel tironien* (автор Feutry, 424 скорочення), в яких були зафіксовані такі одиниці, як *agrsn*- *aggression*; *Aar* - *Aaron* [3, с. 121].

Тільки в 1855 р. були видані колекції саме англійських скорочень - це збірки *Courtenay* (3000 одиниць) і *Macgregor*, вони включали в себе такі скорочення, як *Brit.* - *British* і *chron.* - *chronological*.

Деякі ревнителі чистоти літературної мови гостро реагували на будь-яку появу нового слова. Проте в XIX ст. в англійській мові в ряду багатьох інших з'явилися слова *cab* і *navy* (прізвисько, дане робочим, які були зайняті в міжнародному судноплаванні). У 183 р. Ч. Діккенс в *Posthumous Papers of the Pickwick Club* («Записки Піквікського клубу») використовує абрєвіатури *P.V.P.* - *Perpetual Vice-President*; *M.P.C.* - *Member of Pickwick Club*; *G.C.* - *General Chairman*. Початок XX ст. приніс слова *ramp* (1918), *vamp* (1927), *photo*, *van* (1930-ті рр.) [3, с. 121].

Виникнення скорочених американізмів типу *O.K.*, *N.Y.*, *P.D.Q.* може бути відстежено дуже чітко: вже з 4 липня 1899 р. в бостонській газеті натякають на те, що «американці і британці не завжди скорочують одні й ті ж одиниці» [3, с. 121].

В цей же час з'являються такі американізми, як: *co-ed* (1889), *fan* (1896), *gym* (1897). Пізніше виникли *after* - *afternoon* (1902), *gym* (1904), *gas* - *gasoline* (1905), *movie* (1906). Ще більш пізнім скороченням є *prefab* (1942).

Початок 1930-х рр. надав імпульс до розвитку в англійській мові ініціальних графічних скорочень, які використовувалися для позначення численних урядових агентств і різних структур ділової сфери США. Будь-яка назва або слоган тут же скорочувалися і перетворювалися в набір букв, набуваючи додаткове емоційне забарвлення.

Друга світова війна стала не тільки великим потрясінням для всього світу, але і потужним поштовхом розвитку англійської мови взагалі і лексики особливо. Кількість військових скорочень стало швидко рости, починаючи вже з перших днів війни: *A.W.O.L.* - *Absent without official leave*; *C.P.* - *Command post*; *O.D.* - *Officer of the day*; *robombs* - *robot bombs*. В цей же період виникають скорочення *V.I.P.* - *very important person*; *P.F.C.* - *Private first class* та ін.

Комп'ютерна техніка надала величезну кількість скорочених слів і термінів, особливо в англійській мові, з якої вони були запозичені практично всіма національними мовами, ставши таким чином інтернаціоналізмами: *PC* - *personal computer*; *Rom* - *read-only memory*; *Proc* - *processor*.

Однак справжній вибух в створенні нових абревіатур в сучасній англійській мові відбувся у 1990-х рр. і по теперішній час – 17 травня 1991 року з'являється революційна технологія *World Wide Web*, що призводить до виникнення мережі Інтернет. З лінгвістичної точки зору Інтернет як комунікативний простір є безмежним джерелом (і творцем) нових варіантів розмовного стилю мовлення, нових слів, нової термінології, нових скорочень англійської мови: *AFAIC - As Far As I'm Concerned*; *NM - Never Mind*; *GR & D - Grinning, Running & Ducking*; *IUMA - Internet Underground Music Archive*; *KISS - Keep It Simple, Stupid* [5, с. 56].

Що стосується публіцистики, то багатофункціональність мови преси визначає специфічний відбір мовних засобів для виконання певних функцій. Основну увагу при цьому дослідники звертають перш за все на специфіку використання лексичних засобів в мові сучасної преси, оскільки «... саме в слові відбивається бурхлива дійсність двадцятого століття, прогрес думки і зміна ціннісних орієнтирів, розум і емоції. У текстах масової комунікації мовні аспекти тісно переплітаються з соціальними та психологічними, що обумовлено роллю цього інституту в житті сучасного суспільства. Дія соціального фактора яскраво проявляється на лексико-семантичному рівні – в межах слова, лексико-семантичного варіанта, морфеми» [4, с. 272].

Разом з тим, незважаючи на численні роботи, присвячені вивченню мови газети в цілому або її окремих аспектів, ролі мови ЗМІ в нових умовах з урахуванням процесів, що відбуваються в суспільстві, культурі, політиці, ідеології і т.д., багато питань мови періодичної преси недостатньо висвітлені. На наш погляд, це безпосередньо пов'язано з тим, що мова періодичної преси характеризується динамічністю, чітко реагує на зміни, викликані різними перетвореннями суспільства, політичного устрою, економіки і т.д.

Досліджуючи лексичну сторону мови газети, слід виділити насамперед суспільно-політичну лексику як найбільш активну і частотну. Суспільно-політична лексика - той самий матеріал, який журналіст використовує, інформуючи читачів про події. До іншого розряду газетної лексики дослідники відносять оцінну лексику. У використанні на сторінках газет суспільно-політичної та оцінної лексики полягає прагнення мови газети до «експресії і стандарту» [1]. Говорячи про «стандарти» мови газети, необхідно також відзначити вузькоспеціальні слова і вирази, велику кількість термінів, елементи розмовної мови, запозичення, неологізми, фразеологізми, каламбури, абревіатури.

Абревіація є також потужним джерелом виникнення неологізмів, оскільки дозволяє дати коротку, компресійну форму новим лексичним одиницям, які належать до різних галузей суспільно-політичного життя суспільства, науки, техніки і які представляють собою громіздкі і незручні у вживанні словосполучення.

Вживання абревіатур в сучасній пресі, на наш погляд, прямо пов'язане не тільки зі стислістю викладу інформації, інформативністю, прагненням до стандарту, але і з експресією матеріалу. Стислість, компресія відносяться до форми абревіатури, а експресія пов'язана зі змістом висловлювання, його емотивністю, оцінкою.

Збільшення числа скорочених одиниць на сторінках сучасної преси підтверджує основний принцип періодики – «чергування стандарту та експресії». Однак стандарт перестає бути нейтральною, немаркованою характеристикою слова. Стандартом стає тільки те, що набуло широкого поширення і закріплення, відтворено, пройшло через своєрідний ментальний «фільтр» читачів, тобто через емоційно-оцінне сприйняття.

Таким чином, саме на письмі в англійській мові виникли скорочення. Спочатку вони були графічними, згодом деякі з них зазнали лексикалізації, так як процес спрощення складних одиниць будь-якого типу неминучий. Читання графічних скорочень по назвах букв, поступове формування цих читань до стабільного слова – таким є один із шляхів до перших лексичних абrevіатур в англійській мові. І саме абrevіатурні процеси відображають логіку, характерну для розвитку англійської мови, яка прагне до простоти мовного вираження і збереження її інформаційної значущості для цілей комунікації.

ЛІТЕРАТУРА

1. Фридрих И. История письма / Пер. с нем.; Вступ. ст. и коммент. И. М. Дьяконова. М., 2001. 285 с.
2. Cannon G. Abbreviations and acronyms in English word-formation // American Speech. 1989. Vol. 64. N2 . P. 100.
3. Ibid. P. 121.
4. Algeo J. The acronym and its congeners // American Speech. 1981. Vol. 55. N 3. P. 272.
5. Радемахер К. Творцы виртуальных миров // GEO. 2004. № 5. С. 56.

Лохматова С., Ровненко К.

*Мелітопольський державний педагогічний
університет імені Богдана Хмельницького*

ЯВИЩА ПОЛІМОТИВАЦІЇ В СИСТЕМІ ЗАСОБІВ СЛОВОТВОРУ

На сучасному етапі розвитку вітчизняного й зарубіжного мовознавства чимало уваги приділяється з'ясуванню проблемних питань словотвору. Як слушно зауважив у свій час І. Ковалик, уже назріла пора підсумувати наявні здобутки дериватології (вчення про словотвір), вибрати все цінне і внести окремий розділ у вузівські навчальні програми з мовознавства, а також розумно дібрати відповідні наукові лінгвістичні дані у програми з мови для середньої школи. Слід намітити проблематику загальної дериватології для її ґрунтовного комплексного дослідження при застосуванні нових надійних і перспективних методів і прийомів сучасної науки про мову, встановити чітку систему дериватологічних понять і термінів [3, с. 13].

У сучасній дериватології окреслюється таке коло проблем: дериватологія як самостійна лінгвістична дисципліна та її місце у загальній системі науки про мову, системний характер словотвору та його місце у загальній системі мови, словотворчі ресурси та їх словотворчо-семантичні функції у структурі слова, основні словотворчі величини та їх взаємовідношення і взаємозв'язки, питання похідності – непохідності, продуктивності – непродуктивності, регулярності і нерегулярності в словотворі (В. Виноградов, В. Горпинич, К. Городенська, І. Улуханов та ін.).